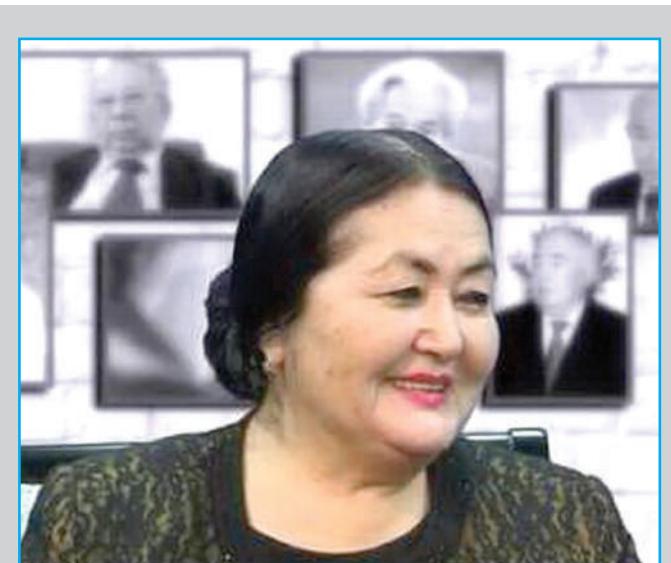

ҚАБОХАТ САЛТАНАТИ

ШЕЪРИЙ РОМАНДАН ПАРЧА

Куни кечада Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, ҳассос шоира Шарифа Салимова таҳририятимизга ташриф буюриб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Сиёсий қатагон курбони бўлган юртдошларимиз ҳаёти ва фаолиятини ўрганиш, тарғиб этиши ҳамда уларнинг хотирасини абадийлаштириш борасидаги ишларни кенгайтириш тўғрисида”ги қарори ҳақида тўлқинланиб сўзлади ва ўзининг шу мавзуда яқинда ёзил тамомлаган “Қабоҳат салтанати” шеърий романидан парча тақдим қилди.

Адабий-назарий қоидаларга кўра роман жанрининг турлари кўп. Роман ҳали шу кунга қадар шаклланышда, янгиланишда давом этаётган ва улкан имкониятларга эга жанр саналади. Шу эътибордан, айниқса, шеърий роман ижодкордан икки томонлама маҳорат талаб қиласи. Биринчидан, қаҳрамонлар мухитини теран тасаввур қилиш. Иккинчидан, ижодий тафаккур маҳсулини муайян назарий қоидаларга мос ифода этиши. Истеъдодли шоиримиз Шарифа Салимова “Қабоҳат салтанати” номли шеърий роман битиб, ана шундай масъулиятли ва оғир вазифани маҳорат ила уddyалабди.

Ўрта асрларда Европада рўй берган муддиҳи шаҳарини мурархилар “Варфоломей кечаси” деб атасади. Шу бир қонли туннинг ўзида ўн минглаб одамлар қириб ташлангани қанчадан-қанча асарларга мавзу бўлгани кибобхонларга яхши маълум.

Мустабид совет тузуми даврида эса “бундай кечалар” ойларга, йилларга айланган. Биргина 1937-1938 йилларнинг даҳшатли кечаларидаги минглаб ватандошларимиз, миллатнинг ойдинлари, жадид фидойилари камоққа олинниб, вахшийларча қўйноққа солинган. Уларнинг ҳар бири мустақил шахс, яъни сизу биз каби иссиқ жон эди. Миллат тараққиий, мамлакат яхлителлиги йўлида шаҳид кетган ажодлар хотирасини ёд этиши, аянчили қисматлар тарихидан тегиши хулоса чиқариш ва ёшларга ўтмишнинг мураккаб жиҳатларини рўй-рост тушунтириш бугунги зиёлиларимиз олдида турган мухим вазифалардан биридир.

Дунё ва ўзбек адабиёти тарихида шеърий романларнинг саноги кўп эмас. “Jadid” газетаси жамоаси, Абдулла Қодирий таъбири билан айтганда, “ҳавасида жасорат этган” шоира Шарифа Салимовани қизгин кутлайди. Қатагон қилинган жабрдийда аёллар кечмишига бағишиланган шеърий романдан Кимёхон Ашурова тақдиридан ҳикоя қилувчи парча газетхонлар эътиборига ҳавола этилмоқда.

КИМЁХОН

Тун... Фирчиллар арава. Қон йиглайди гўдаклар: “Она, қайга кетяпмиз? Толиб беринг отамни!” Аёл – кўзи тўла ёш. Сўз кирмайди қулоқка, Азоб ила хотирлар бошга тушган мотами. “Ахир қайга кетяпмиз? Бир нима денг, биродар, Уч гўдагим ноласи қўлмоқда-ку бағрим кон...” Аравакаш гунг, соқов. Отга қамчи босади, Ёприлиб келар зулмат, ютай дейди биёбон. “Ахир қайга кетяпмиз?” Зулмат бермайди жавоб, Сукут саклар оймомо, кўкдаги юлдузлар ҳам... Ахир бу не кўргулик? Жавоб бер, сотқин дунё? Нафрат кўзим кўр қилди, музлаб бормоқда танам, Арава фирчиллайди, йўл эса адок билмас, Болаларин бағрига босади она беҳол. Кел, опғомпни Динара, кенжатоим Клара, Менинг ақрлигиган, юлатгувчим Розажон. ...Ухлаб қолар болалар, кипригиди қотиб ёш, Фирчиллаган арава азоблардан сўйлайди.

Ёмон туш кўриб, йиғлаб, инграйди жажжи Роза, Тушда ҳам у: “Отажон, қайдасиз?” деб кўймайди. Тун охирлаб боради. Сўна бошлар юлдузлар, Яйдок биёбон узра туар бир кулба маҳзун. Деволлари тўкилган. Бемордай афтоҳаҳол, Унинг деволларига сингит кетган қора тун. Аравакаш тош мисол улоқтирап тугунни, Сўнг орта учуб кетар, сўз десмасдан аёлга. Ҳайҳотдек яланглика ҳайкалдек котар аёл, Зўрга сунганича жулдур бўлган деволга. На эшик, на дераза... На бир чироқ, на қозон... Вайронга томи узра бойкүш қиласи нола. На бир парча палос бор, на бир тишлам қора нон... Бергулика эшикдан сўраб келса девона. Шуми инсон қисмати – пешонага ёзилган? Зўрга лишиллаб ёнар зулматда умр шами. У ишонган Ватани наҳот шунча бўлди хор, У ишонган Ватани... Ё Rab, куллар Ватани... Эрининг қўлидаги шикирларин кишинлар, Тунда ногоҳ бостириб кириб келган жаллодлар, Ҳайвондек тепкилашиб, туртиб, ҳақорат қилиб, Олиб кетишганида кўкни тутган фарёллар... Гўдаклар кўзидағи кўркув, даҳшатли сўрек, “Отажон, кетман!”, деб тунни титраттан нола... Ногоҳ бўрон зарбидан чилпарчин бўлган чироқ, “Ватан хоини!” деган мудҳиш тұхмат, баҳона...

Тонг ҳали отиб-отмай қишлоқ аҳли, хонадон, Даشتга йўл олишади, кимда нон, кимда кетмон. Кимдир тандир курди, кимдир танча ўрнатар, Вайронга кулба даштда майиб күш каби ётар. Кимёхон гўё соқов, сарв қадди бўлиб дол, Учта боласи билан ўлтирап афтоҳаҳол. – Қизим, бошингни кўттар! – Йигламисирап отахон, – Ўринбой ўғлим менга уйлар олиб берувди. Саратон қўёшида бўлган эди соябон, Иссик-совуғимизда ёнимизда турувди. Сени ташлаб қўймаймиз, артгин кўзинг ёшини, Ўйнгни бузганларни, қизим, сен Ҳудога сол! Болаларимни чақир, биз ул-бул олиб келдик,

– Неча бор бехуш бўлиб, унтиб туну кунни Кун сайин куз гулидек сўлаётган ўша дам.

Турманинг ранги заҳил шафқат билмас раҳбари Ҳақоратларга кўмди ногоҳ титратиб танам. – Халқ душманин хотини! Нима, биз билмаймизми, Эринг сирини ҳануз сен яшириб нетасан? Агар ошкор қилмасан, бизни огоҳ қилмассан, Қўёш юзини кўрмай итдек ўлиб кетасан. Уйлаб кўр, ҳали вақт бор...

У шундайин деганча

– Мана бу ҳужжатларга имзо чексанг бўлгани, Болангнинг ҳузырига яна борасан қайтиб. Эрим халқ душмани де, аксилини қилиб очи, Совет ҳукуматини кўради дегин ёмон. Уни ағдармок учун иттироқ тузган, дегин, Дегин, эрим давлатнинг кўйнида ётган илон. Қани кўл кўй... – Йўқ, йўқ, йўқ. Эрим покиза инсон!

Тунлари яна бетин мен ёлвордим Ҳудога: – Фарзандларимни бир бор кўрсам-у, майли ўлсам... Бир куни тонг маҳали туш кўрдим кўрқинч, оғир: Кларамни отаси олиб кетмоқда эди. – Болажоним, қайт, – деб ҳарх уриб йиглар эдим, Ахир эмизикланс, кўкрак тўла сут эди. ...Клара кулиб-кулиб, кетармиш отра боқмай, Отасининг кўлларин ушлаганча у маҳкам. ...Чўчиб кўзимни очсан совуқ тер босган эди, Бежо урарди шўрлик бу баҳтисиз юрагим ҳам. Дунёларга сифасдим. Қил ўтмасди томоқдан... Бир нуктага тикилиб, йиглайвердим ўксиниб. Тума панжарасига чирмашиб, бошини уриб, – Ўйнг кўйин, жаллодлар, – деб бўзлаганлари. Ҳудога нола қилиб, ёлбориб, кўлин очиб, Душманин қўша кўллаб, Ҳудога солғанлари. Гулдек норасидалар уволи тутсин, деба, Туз тотмайин неча кун, оч-наҳор қолганлари...

Оҳ, қандоқ тоқат қилай, йиқилдим бўлиб бехуш... Кўз очсан атроғимда йигларди маҳқумалар, Ташқариди ҳақратон... кезиб юрар эди қиши.

– Кимёхон, кўзингни оч, менинг ҳам болам ўлган, Соғиниб адо бўлдим, жигар-багрим бўлди қон. У менингчанида баҳорга айланардим, Гўё фаришта эдим, деганида “онажон!” Тур ўрнингдан, кучли бўл, ўлмоқлик жуда осон, Яшамоқ беҳад оғир, яшамоқли буюк сир. “Дўстларим, тайёр бўлинг, ҳам руҳан, ҳам вужудан, Чиникиш керак. Бизни кутмоқда энди Сибир”. “Ярқ” этиб очилди кўз, тарқади хира туман, Аёллар юз-кўзимни силашиб кучар маҳкам... Руҳим инграб шивирлар: “Кўкрак кергин қоядек, Биз кучлимиз, Кимёхон, ҳаттоқи ўлимдан ҳам!”

Красноярскда қор гупиллаб ёғар, Энасой дарёси оқади сокин. Маҳбусман, кунларим азобда ўтар, Ватан соғинчини олиб келар тун.

Одамзод кўнікар баҳту байрамга Ва қачон келади бошига мотам. Менинг пешонамга ёзилган тақдир, Ёзсан тугамайди ҳатто китоб ҳам. Қатагон бу ҳам бир кўргулик эди, Тўйиб инсонларнинг қонини ичган. Гулдай вужудларга, ўрик гулига, Қоп-кора либосдан кағанлар бичган. Мен кичик ҳужрада – ёғоч баракда Отамни эслардим бир сўз қотмай жим. Ҳақратон бағрида дарахт кесардим, Маҳбусларни териб кетарди ўлим.

Маъдан конларининг бикиқ ҳавоси, Ўлкамни ачитиб олдирмас нафас. Музлаган кўлларим кутарди тунни, Ҳадик, кўркув – ўлим исси арапаш... Ҳунарим иши берди зулмат кўйнида, Кимдир чеварлигим қайдандир билди.

Бир куни қишлоқдан ёшина аёл, Жажжи қизчасини етаклаб келди. Қизча – ипак сочли, кўзида кўш, Момик кўлларини менга тутарди. Юраган қинидан чиқкудай урар, Жажжи Кларамга ушшаб кетарди.

Қаниди багримга бир бора боссан... У ўз тилчасида сайрарди чунон. Тун бўйи ухламай кўйлакча тикдим, Тиккан чоқларимга кўздан томдӣ қон. Маҳбуса... Бор-иљиги шу бир оғиз сўз... Менинг борлигимни кўрсатсан ракам. Тиззагана қорда базур сурдариш.

Гўё ер тубига торгувчи ҳадам... Ўлмоқ керак, ўлмоқ, тез кетмоқ керак, Руҳимни титкилаб ўйнаса иблис. “Ойижоним” деб қучарди маҳкам, Учта фариштадек тонг нафасли қиз.

Ўтаётган кунлар йил каби узок, Бурдалаб ўяди азиз жонимни. Эмизикли қизим, гўдаккинам, оҳ, Ҳаёли кўйдирар хонумонимни. Оҳ, десам, оғзимдан отилади қон, Жажжи бармоқларин тафтини сези... Сут хиди анқиган гўдак согинчи...

Кимдир юрагимни олади узиб... Шарифа САЛИМОВА

Расмни сунъий интеллект чизган.

Уларни тўйдир, қизим, ўзинг ҳам қон йигламай, Энди бир тишламгина у-бу нарсадан еб оп! ...Одамзод орасида кўркув ва ҳадик кезар, Баш кўтармоққа қўймас қон ичувчи қатагон. Мусибатга фарқ бўлган оила кемасини, Нажот пособни бўлиб куткарап асп инсон. Баҳор ўтди, ёз ўтди, яна қайтиб келди қиши, Узилмас ҳалқ қадами, “раҳмат”, деб йиглар аёл. Тунлари ой сирдоши, дўсти дашту биёбон, Ёридан хабар йўқдир... бағрини тиглар аёл.

Бир куни қишининг узун тунларида ўлтириб, Кўз ёши кўлуб бўлиб, кашта тикаётган дам. Эшик беҳос очилшиб, гарби кулба ичига Тўсатдан кириб келди муздек нотаниш одам. Эндида узун пальто, кўлида чарм кўлқоп,

Ўзга маҳкумаларни тута кетди саволга. Жовдираган, умидсиз, ўта сунник нигоҳлар Ҳашарди туман ичра қиров босган ҳилолга...

Униси нола кипардим мен самога термулиб, Қор каби оппоқ бўлди бошда тим қора толам. Либо спасири сутдан хўй... мен дод солиб йигладим, Ичикиб согинчандага мени ўн ойлик болам. – Алла-ё, болам, алла, Кўзлари қорам, алла. Фам сувига қорилган Баҳтсиз зуволам, алла. Алла, алла... – Болангни согиндингми? Ҳушим учди бошимдан. Терговга олиб кетди, жаллод кўлимдан тортиб.

АКС САДО

“ЖАДИДЛАР.”**ТУРКИСТОНГА МАКТУБЛАР”**

Мультимедиа кўргазмаси иш бошлади

Пойтахтимизда ташкил қилинган кўргазма 5 та алоҳида бўлмадан иборат бўлиб, илк зал “Эри ва тараққиёт орзуси” деб номланган, унда XX аср бошларида Туркистон шаҳарлари ва халқ турмуши акс этган. Шунингдек, жадидлик ҳаракати раҳнамолари сиймолари, янги усул мактаблари, маърифий жамиятлар фаолияти билан боғлиқ сурат ва хужожатлар билан биргалиқда мактублар қисмида Аҳмаджон Шукрийнинг “Харқатда баракат”, Аҳмаджон Иброҳим ўғлиниң “Туркистоннинг келгуси”, Хайринсонинг “Туркистоннинг тараққиёт йўллари”, Мажидхоннинг “Билим йўлида” (“Кўпайсан дейман”) маколалари, тошкентлик талабанинг устоз Фитратга ёзган мактублари ўрин олган.

“Германия” залида 1922 йил охирларида Туркистон ва Бухордан олмон тупроғига қадам кўйган 70 дан ортиқ туркистонлик ёшларнинг қизғин хаёти, муҳим соҳалар бўйича олий ва ўрта маҳсус ўкув юртларига ўйишга кириши, корхона ва муассасалардаги меҳнат фаолияти акс этирилган. Мактублар қисмида эса Абдуваҳоб Муродий мактуби, Берлинда ўқиётган талабаларнинг “Кўмак” журналида чоп этилган “Тилак” маколаси ва Ботунинг Хайринсо Мажидхон қизига атаб ёзган “Кичик армугоним” шеъри берилган. Шунингдек, Эртой Саттор Жабборнинг “Германияда ўрта Осиё талабаларининг иккни йили” маколаси, кейинчалик буюк олим бўлиб этишган Ҳамид Сулеймоннинг Берлинда таҳсил олаётган Аҳмаджон Иброҳимга йўлларнинг мактуби, Тоҳир Чигатоининг тошкентлик Сайдносир Миржалиловга ёзган хатлари ўрин олган.

Учинчи зал “Ватанга хизмат” деб номланади. Мазкур залда 1927-1936 йилларга қадар Германия ва бошқа хориж таълим даргоҳларида таҳсил олиб қайтган ёшларнинг енгил ва оғир саноат, электротехника, қишлоқ хўжалиги, иқтисодиёт, тиббиёт, таълим соҳаларида амалга оширган улкан ишлари қизиқарли сурат ва материаллар орқали намойиш этилади. Мактублар қисмида Берлин олий зироат мактабини битириб келган Абдуваҳоб Муродий ҳақидаги “Биринчи дипломи агроном” маколаси, Берлин дурслубуни медицина факультети талабаси Баҳовуддин Аминнинг “Соғлиқ ва ҳаракат” маколаларини аудио шаклда тинглашингиз мумкин. Жумладан, Абдуваҳоб Муродийнинг кўйидаги сўзлари ҳар қандай юракни ларзага келтириши тайин: “...Биз Германияда факат бир нарса ҳақида ўйлар эдик. Аввало, хорижий тилларни ўрганиб, Оврупа илм-фани ютуқларини мамлакатимизга олиб кирамиз, дер эдик. Шу мақсадда тил курсларини тутатиш билан тездан энг иктидорли йигитларни имкон қадар турли-туман саноат ва илм-фани жабхаларига кенгроқ тақсимладик. Шу билан бирга ўша илмларнинг асосларини мукаммал әгаллаш, туркӣ тилда уларнинг терминологияни луғатларини тайёрлаш, керак бўлганида ўзимизда янги авлодни етишишиш учун ўша фан ва ҳунарларни ўқитиш усувларини ўзлаштиридик. Китобларни тўплаб кенгроқ маълумотларни ўзлаштиришга, таржималар қилишга интилди. Мақсад – Ватанга катта илм билан кайтиш эди. Бироқ бизга нисбатан тазикни кун сайн кучайтириб бориши. Ҳатто, бир қисм ёшлар мамлакатга қайтиб бориши фикридан қайтиш даражасида кўркиб қолдилар. Мен Туркияда кўплас таниш ортирганман, менга у мамлакатнинг паспорти ҳам берилган эди. Бироқ Оврупага Ватанни равнақи учун хизмат қиласман, деб йўл олган эдим. Менин Ватанга, фақат унга фойдам тегади, деган максад

Бешинчи запга “Кўзгу” деб ном берилган. Мазкур сокининг майдонида аллақачон юлдузлар қаърига сингиб кетган миллатимизнинг асл фарзандлари акслантирилган. Уларнинг дардли, айни пайтда магрур кўзларига қараб хәйлигиздан Мунаввар корининг “Сен мендадирсан” деган сўзи ўтди. Якин тархиимизга саёҳатингиз якуннада тўрт тарафни қўршаб турган ойнага бокар экансиз, уларнинг сиймосида ўзингизни кўрасиз. Агар хоҳласангиз ўша шарафли аждодларнинг бўлган талабалардан бирига, хоҳласангиз сизнинг қалбингизга Ватан, миллат тараққиётiga масъуллик ҳиссini соглан узотзингизга, дустингизга, ота-онангизга, истасангиз, сиз ҳам ватандош ёшларга мактуб ёзишининг мумкин. Бунинг учун ҳам ташриф якуннада столстул, қоғоз, конверт шай қилиб кўйилган. Ҳар ўн кунда кутилар очилиб, ёнгяхи мактуб соҳиблари тақдирланади. Улардан намуналар “Jadid” газетаси саҳифаларида ҳам босилиши мумкин.

Бугун мамлакатимизда жаҳоннинг катор олий таълим даргоҳлари филиаллари фаолият олиб бормоқда. Ҳар йили ўн минглаб ёшпаримиз дунёning турли мамлакатларидаги олий таълим муассасаларига кириб, турли ўйнишларда таҳсил олмоқдалар. Мазкур кўргазмадан бош мақсад – ётимларни ўзимизга бундан бир аср аввалини жадид боболаримизнинг жасоратлари ҳақида ҳикоя килишидир. Зоро, боболаримиз ономоними бўлган бу мұқаддас Ватан барчамизга бирдад азиз. Унинг равнақи, тараққиёт йўлида ўз хиссасини кўшган ҳар бир инсон шубҳасиз, қаҳрамонdir!

Бахром ИРЗАЕВ,
Қатағон курбонлари хотираси
музейи бош илмий хотири

УМУММИЛЛАТ ФУҚАРОСИ

Аслида чин ижодкорнинг географик чизиқлар билан белгиланган аниқ бир ватани бўлмайди. Она Ватани – дунё, у умуммиллат фуқароси. Буюк адилларнинг асарлари қаёда, қандай шароитда ёзилмасин, умумбашарнинг орзу-умидларини, баҳту фожиаларини қамраган ҳолда оқка тушади. Кичкинагина ижодхонада қоғоз қоралаётган қаламнинг кўлами сарҳадсиз ҳудудларнинг азалий орзуларини, ўй-қарашларини, қадрияларини ялпи қамраб олади.

Бадиий матнни ҳар ким турлича тушунгани, янги давр ўзгача нигоҳларни шакллантиргани, диний этиқодларнинг турфалиги ва ниҳоят, ҳар бир миллат ўзига хос табиитидан, урф-одатларидан йироқлашмagan ҳолда тафakkur юритилинг боис санъат намуналири турлича идрок этилади. Бироқ инсониятни яхлит бир танага айлантиргувчи шундай қадриятлар борки, бу нутқада шоиримиз Усмон Азим ўйтанидек, “факат битта юрак, факат битта бош”га айланган жамият вужудга келганига гувоҳ бўлиш мумкин. Хусусан, эзгулик, гуманизм-инсонпарварлик, миллатга муҳабbat, адолосатсеварлик, хуррият, маърифат тушунчалари шулар сирасига мансуб.

Грузин адабиётининг ардоқли ёзувчиси Нодар Владимирович Думбадзе ижодида айни шу мавзуларнинг, нафис туйғуларнинг тасвири етакчи ўринда турди, шу боис адаб миллатларнинг севимли ёзувчисига айланган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл ўқилишига сабаб бўлди. Бундай моҳир таржимонларнинг энг олд сафида ёзувчининг китобларнинг ўзбек тилига ўтилган. Унинг асарларини ўзбек тилига ўтирувчи таржимонлар авлоди шаклланиши Нодар Думбадзенинг халқимиз кўнглидан чукур жой эглалашига, ёзувчининг китоблари юртимиз бўйлаб кўлма-кўл

ЖАДИД МАТБУОТИ

“ЧАЁН” ВА “ЧҮЛ ЧАЁНИ” НИНГ НИШТАРИ

Илк ҳажвий нашрлар хусусида

Жадид матбуоти нашрлари орасида 1917-1918 йилларда “Чаён” ширкати томонидан Тошкентда нашр этилган “Чаён” ҳажвий журнали алоҳида ўрин тулади. Туркистондаги илк бу ҳажвий нашр 1917 йил июнь ойидан чиқа бошлаган.

“Ўн беш кунда бир марта чиқатурғон адабий, сиёсий, ҳажвий, кулгি ва расмли журнал”нинг маъсъул раҳбарлари татаристонлик тараққийпарвар журналистлар Иброҳим Тоҳирий ва Ҳалоф Тұлаков эди. Иброҳим Тоҳирий ҳажвий ва унинг ижтимоий аҳамиятини, дунё ҳажвий адабиёт тарихини яхши биларди. “Адабиётда, қадимларга фойиқ миллатларнинг адабиёт тарихларинда ҳажв ва кулиг әнг биринчى үрин тута, – деб ёзди у “Чаён”нинг бир йиллигига бағишилган маколасида. – Ўз ҳалқи нинг етишмаган ёқлариндан кулиб, ҳажв этиб күрсатидан матбуотининг борушина, анинг тараққисина эътибор этиб ёқти – (бру – М.Х.) ва порлок кунлари бўлувина ишонгандар”.

У ҳажв турк ҳалқлари тарихида ҳам, адабиётидан ҳам муҳим үрин тутганини таъкидлайди: “Бизнинг түри адабиётидан керак эксики ва керак янгиши бўлсун кулги, ҳажвиз қолмаган. Ҳўжа Насриддин, Девона Машраб асарлари ўз бобинда ҳар бириси бирор кулку ҳажв журнали эди”. Ушиб мақолада Исломло Faсрлари томонидан нашр этилган “Хо-хо-хо”, Қозон ва бошка шахарларда чиқсан “Ов қилар қарчай”, “Мулла Насриддин”, “Ҷўқиц”, “Ялтюлт”, “Қармоқ” каби журналларга ҳам тўхталиб, уларнинг “Чирор байрон бўлувга яқинлашган” ижтимоий ҳаёт иллатларини фош этишдаги хизматлари эътироф этилади. Жумладан, уша мақолада “Чаён” журналининг ижтимоий дастуралами ва маслаги ҳам белгилап берилган. Ҳусусан, унда “Чаён”нинг асл мақсади “Туркистон крайинда фикрий инқилоб яос, мадрасалар оламида зур ўзгариш майдонга келтирув, ўқувчиларни матбуот билан дўстлаштирув”, “риёсиз, тарелкасиз (яныни, ҳушомадсиз – М.Х.) ҳақиқатларни очиқ кўрсатув” мақсад қилингани аниқ айтилади. Журналнинг 1918 йил 2-сонида ўқувчиларга мурожаат қилиниб: “Тўғрилик ва ҳақиқат қилингари! Ҳеч кимга тарелка тутмочи, кўрқмай ҳақиқатни ёзатурон “Чаян”га муштариб бўлиш”га қақирилади.

Журналнинг мавжуд сонлари билан танишганда, қўйилган мақсадга тўла амал

қилинганига гувоҳ бўламиз. “Чаён” ўша давр ижтимоий иллатлари – жоҳишлик ва мутаассиблик, адолатсизлик ва тараққиётга бўлувчи ижтимоий камчиликларни аямасдан, ўз сўзи билан айтганда, “риёсиз” фош килди. Журналнинг 1918 йил 13-сонида босилган “Миллий театр ва оила ислоҳоти” сарлавҳали мақолада театра ва унинг оила тарбиясидаги аҳамиятия ҳақида сўз борса, “Ҳалқ дорилфу нунидаги комедиялар” сарлавҳали кичик фельетондан (1918 йил 12-сон) Туркистон ҳаликдорини дарордунидаги камчиликлар, бу илк олий ўкув юргита бошлиқ бўлган амалдорларнинг маҳаллий миллат вакиларини менсимасликлари фош қилинади.

Маълумки, “Чаён” Россияда катта ижтимоий воқеалар рўй берадиган, жумладан, 1917 йил октябрь тўнтириши бўлиб ўтган бир даврда пайдо бўлган. Бу вақтда Туркистонда юз берадётган жараёнлар ижтимоий ҳаётни тор синфири оқимга буриб, жамиятни бир-бирига қарама-қарши кучларга бўлиб юборган ва ҳалокат ёқасига олиб келганди. “Яшасин, Туркистон мухторияти” шиори остида миллий озодлик ва мустақиллик фояларига хизмат килган “Чаён” журнали 1917 йил воқеаларига ҳам салбий муносабат билдириди. Журналда босилган “Бир комиссар тилидан” деб номланган шеър бу фикримизнинг ишботи:

*Комиссар бўлдим, буюк одолдим,
Миллатни сотдим, неча мақтадим.
Қўйрук бўлдим мен большевикларга
Туркликни-да тамом топтадим.*

Журналнинг ижтимоий ҳаёт иллатларини бу тарза кескин фош этигани, айниқса янги тузум тартибини куч испатиш ва зўравонлик билан амалга ошираётган большевикларни танқид қилгани совет хукуматига ёқмади. Улар татар социалист ишчилар кўмитаси номидан журнал мухарририятига: “Бундан сўнг советский властда қарши ёзмаска ва ёзган чоғда ёпилажагини байён этиб” хат йўллади. Бунга жавобан “Чаён”чилар “Николайнинг ҳақиқатни майдонга қиқарыш”, ўкувчиларга “кимлар ёвуз, кимлар эзгу, кимлар хийлакор, кимлар вижонлони” эканлигини кўрсатишдан иборатлиги ҳам айтилади. Шу сонда босилган “Чўл чаёни” не учун чиқа? деб номланган мақолада журнал “турк ўғли, турк авлодигидан анинг ёнг бўюк вазифаси – “турклик фойдаси” бўла жагини, бир томирдан кетган турк бутоқларини айируга тиришувчи, алар орасина қора мачи (мушук – М.Х.) юборувчи шайтонларнинг нак вижонлонарини: “олим исмими олиб-да, илим исмидин турклик инқирозина хизмат этувчи, ёш зиёлларга қарши турш дэвоси-ла остроумовичларга фойда келтирувчи уламоларнинг бурни учидан”, “тўра бўлдим”, деб ўз чуботаси (кориги – М.Х.) ни тўрга илган тўраларнинг мўйин томиридан” қақажагини байён қиласди. Афосуки, бу хилдаги норозилик ва инсофа ҷақириш нидоси большевикларга кор қилимади. “Чаён” журнали ёпилшиб, мухаррири қамоқка олинди.

Журнал мухаррири Иброҳим Тоҳирий кейинчалик бу воқеаларни шарҳлаб, большевикларнинг зўравонликлари би-

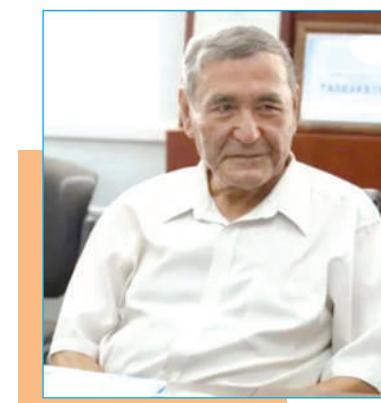
лан бир қаторда Туркистон ижтимоий ҳаётига хос бўлган ноиттифоқлик, айрим зиёлларнинг худбинлиги, манфатаристалиги ҳам “Чаён”нинг ёпилишига сабаб бўлганини айтган эди. “Мархум “Чаён” журнали ҳақида” маколасида ҳам у ўша даврдаги айрим зиёлларнинг ҳажвига, танқидга нохолис, худбинларча муносадатда бўлганини кескин танқид қилиб: “Бу кун туркистонлилар учун... маддоҳлик керак, риё керак, нифоқ сотув керак... Шунинг учун-да унинг мухаррири хибса гумк этилди”, деб ёзган эди.

Бир томондан большевиклар зўровонлиги-ю, иккичи томондан маҳаллий зиёлларнинг лоқайдиги боис ўз фаолиятини тухтишига мажбур бўлган “чай-чилар руҳан таслим бўлмади. “Чаён” ёпилиши билан “Чўл чаёни”ни чиқара бошлаши. Бу нашр ҳам ўз маслаги ва йўналиши жиҳатидан “Чаён”нинг давомчиси бўлмагни лозим эди.

“Фоғил қишиларни гафлатдан уятур учун ҳар турли тишллагич, чакувчи ҳайвонларни яратувчи Аллоҳ азим ҳазратларина чексиз шукрлар бўлсинки, Туркистон мусулмонлари учун ҳаво ва сув даражасинда зарур бўлган ҳажвий, кулиг, руҳан, расмли “Чўл чаёни” журналини чиқа бошлади”, деб ёзиди журналнинг 1918 йил 1 сентябрдаги илк сонида эълон қилинган бош мақолада. Унда янги нашрнинг асосий вазифаси “ҳақиқатни майдонга қиқарыш”, ўкувчиларга “кимлар ёвуз, кимлар эзгу, кимлар хийлакор, кимлар вижонлони” эканлигини кўрсатишдан иборатлиги ҳам айтилади. Шу сонда босилган “Чўл чаёни” не учун чиқа? деб номланган мақолада журнал “турк ўғли, турк авлодигидан анинг ёнг бўюк вазифаси – “турклик фойдаси” бўла жагини, бир томирдан кетган турк бутоқларини айируга тиришувчи, алар орасина қора мачи (мушук – М.Х.) юборувчи шайтонларнинг нак вижонлонарини: “Ох, Турон авлоди! Қайда гойб этдинг сен аскарлик руҳингни!” деган аламли мурожаат билан тугаллади.

Хуллас, “Чаён” ва “Чўл чаёни” журналлари биринчи татар-ўзбек ҳажвий нашрлари сифатида ўша давр ижтимоий ҳаётida мухим роль ўйнади. Тўғри, бу журналлар фаолиятида бир қатор камчиликлар ҳам мавжуд эди. Улар кўпроқ татар матбуоти йўлидан борди. Ўзбек матбуоти, демократик адабийт анъаналарига етариғи өтвилдан берилмади. Натижада таникли шоир ва ёзувчиларни ўзига жалб этиломади. Аммо бу журналлар ўзбек ҳажвий матбуотининг илк нашрлари бўлиб қолди ва кейинги давр ҳажвий публицистикаси тараққиети учун бир поғона бўлиб хизмат қилиди.

Журнал мухаррири Иброҳим Тоҳирий кейинчалик бу воқеаларни шарҳлаб, большевикларнинг зўравонликлари би-

Муҳтор ХУДОЙҚУЛОВ,
филология фанлари доктори,
профессор

Ванка ва Вaska тили бирла ўрамларда гапириб юрувчи мусулмон қизларнинг тилини чакажак”.

“Озодлик куни хурматина” сарлавҳали мақолани эса ўша давр ҳажвий публицистикасининг ёрқин намунаси дейиш мумкин. Муаллифи кўрсатилмаган, аммо услубидан Иброҳим Тоҳирийга мансублиги таҳмин қилинган бу ҳажвий-танқидий мақолада озодлик, эркинлик ҳақида фалсафий мушоҳада юритилади. “Одамнинг ҳаёти жон билан бўлғони каби жоннинг ҳаётида эрк биландир, – деб ёзади муаллиф. – Эрки йўқ жон – жони йўқ тан кабидир. Озодлик неъматидан маҳрум миллатлардан ҳақиқиети кишилар етишмайди”.

Муаллиф 1917 йил воқеалари барчага на хукук ва на эрк берганини ургулаб: “Афандилар, сиз унутмангиз: хукук беририлурга ярамий, олинирга керак”, дейди. Ҳақиқий хукук ва эрк учун курашиш лозимлигини таъкидлаб, ўз мақласини: “Ох, Турон авлоди! Қайдада гойб этдинг сен аскарлик руҳингни!” деган аламли мурожаат билан тугаллади.

Хуллас, “Чаён” ва “Чўл чаёни” журналлари биринчи татар-ўзбек ҳажвий нашрлари сифатида ўша давр ижтимоий ҳаётida мухим роль ўйнади. Тўғри, бу журналлар фаолиятида бир қатор камчиликлар ҳам мавжуд эди. Улар кўпроқ татар матбуоти йўлидан борди. Ўзбек матбуоти, демократик адабийт анъаналарига етариғи өтвилдан берилмади. Натижада таникли шоир ва ёзувчиларни ўзига жалб этиломади. Аммо бу журналлар ўзбек ҳажвий матбуотининг илк нашрлари бўлиб қолди ва кейинги давр ҳажвий публицистикаси тараққиети учун бир поғона бўлиб хизмат қилиди.

Хуллас, “Чаён” ва “Чўл чаёни” журналлари биринчи татар-ўзбек ҳажвий нашрлари сифатида ўша давр ижтимоий ҳаётida мухим роль ўйнади. Тўғри, бу журналлар фаолиятида бир қатор камчиликлар ҳам мавжуд эди. Улар кўпроқ татар матбуоти йўлидан борди. Ўзбек матбуоти, демократик адабийт анъаналарига етариғи өтвилдан берилмади. Натижада таникли шоир ва ёзувчиларни ўзига жалб этиломади. Аммо бу журналлар ўзбек ҳажвий матбуотининг илк нашрлари бўлиб қолди ва кейинги давр ҳажвий публицистикаси тараққиети учун бир поғона бўлиб хизмат қилиди.

ХОТИРА АЗИЗ

**ҚАТАГОН
ҚУРБОНЛАРИ**

(Давоми. Бошланиши ўтган сонларда).

1920 йил апрелда Андиконга Георгий Сафаров бошчилигида “Қизил Шарқ” тарғибот-ташвиқот поездиди (аслида “қатагон поездиди” дейиш тўғрироқ) келади. Ташвиқотчилар Андикондаги олтмиш тўрт нафар раҳбар ходимни ҳибса олиб, Тошкентга олиб кетади. Бутун Россия Марказий Икроия Комитети аъзоси, “Қизил Шарқ” тарғибот-ташвиқот поездиди сиёсий комиссари Георгий Иванович Сафаров, Туркистон фронти инқиlobий-ҳарбий кенгаши аъзоси Юсуф Ихсанович Иброҳимов ва Туркистон фронти Махсус бўлуми вакили В.Д.Соколовскийлар томонидан 1920 йил 10 майда Андикон уезд-шахар инқиlobий комитети раиси Султонбек Тўхтабеков, ҳалқ ҳўжалиги кенгаши раиси Файзулла Шомурзинов, таъминот бўлумининг собиқ агенти Усмон Тўхтабеков, 2-даҳа милицияси бошлиги Миради Умарбоев, миллий тарғибот бюроси ташвиқотчилиси Латифжон Содиқбоев ва Андикон уезд-шахар партия комитети раиси Илья Смирновага аксилини-лобий хатти-ҳаракатларда қатнашган ва хизмат лавозими билан боғлиқ жиноятларни содир этган, деган соҳта айблар қўйилади.

Оқибатда Андикон уездидан раҳбар ходимлардан бир қанчаси вазифаларидан асосиз бўшатилиб, терговга тортилади. Уларни номма-ном келтирамиз:

Шамсибоев Қамбарили – Андикон шахрида юшаган, касби тикувчи. Андикон шахрида 1920 йил 11 майда қамоқка олинган. “Миллий иттиҳод” ташкилоти аъзоси. Тинтув чогида 12 минг рубль пули олиб қўйилган.

Мўминбоев Самандар – 1920 йил 14 майда “Миллий иттиҳод”га аъзоликда айбланиб, Революцион трибунал хузуридаги Андикон тергов комиссияси томонидан қамоқка олинган. Туркистон фронти Махсус бўлуми 1920 йил 23 майдаги 509-сонли ордер билан Янги Ифтора кўчасидаги 500-ўйда тинтув ўтказган.

Умарбоев Миради – Андикон шахрида юшаган. Андикон шахар милицияси бошлиги, “Миллий иттиҳод” аксилини-лобий ташкилоти аъзоси. 1920 йил 11 майда Қассель томонидан тухматчиликда айбланиб, ҳибса олинган. Тинтув чогида 5849-ва 1582-сонли мандат ва гувоҳномалар, 40-сонли алоқа хати ва бир мактуб олиб қўйилган.

Тўхтабеков Усмонбек – Андикон шахрида юшаган. Андикон таъминот бўлуми мудири, “Миллий иттиҳод” аксилини-лобий ташкилоти аъзоси. 1920 йил 14 майда Қасиль томонидан тухматчиликда айбланиб, ҳибса олинган. Тинтув чогида 40-сонли алоқа хати ва бир мактуб олиб қўйилган.

Шомурзинов Файзулла – Андикон шахрида юшаган. Ҳалқ ҳўжалиги кенгаши раиси, “Миллий иттиҳод” аксилини-лобий ташкилоти аъзоси. Ҳунармандчи

ТИЛБИЛИМ

ПАРТУ

Шундай сўзлар борки, чин ўзбекча дегинг келади, ўзбекча муқобилиям бордай тулолади, мисол учун – “фартук” – ўтган асрда рус тили орқали олмончадан тилимизга ўзлашган, “Рус тилининг этиологик лугати” муаллифи М.Фасмер ҳам унинг асли олмонча – “олда туттич этак”, “пеш-банд” маъносидан “vortuch” сўзи эканлигини таъкидлайди.

Совет даврида бу сўз, айнича фаол эди. Кўпгина ишхоналарда олда туттич иш кийимлари фартук аталауди, шунингдек, бутун Иттифоқда ўкуви кизларниң мактаб кийими сифатидаги ҳам фартук танланган. Совет даврини қўрган катта авлод ўша даврдаги кўлида ўроқ-болга тутган, фартук кийган иши-дехон, пролетар шаънга тикланган ҳайкаларни яхши эслайди. Паҳтакор Ўзбекистонда эса “фартук” алоҳида бир мавзу эди, яъни паҳтазорда теримчиларниң мухим куроли – этак ҳам “фартук” аталауди, ўша даврда этак-фартук тақиб паҳта термаган ёки уйда фартук-этак бўлмаган хонадон ўқ эди. Сўзлашув типидаги мослаҳатирил “фартук”, “парту” ҳам дейилган.

Кизиги шундаки, Кошгари бобомиз “Девону луготит-турк”да шу сўзга ҳам шакл, ҳам маъно жihatидан жуда якин “парту” сўзини келтиради ва шундай изоҳлайди:

“Парту – яхтак, бир қаватли устки тўн, парту”. Изоҳдаги “парту” сўзи “Девон”ни араб тилидан ўзбекчага таржима қилган адабиётшунсо олим Солих Муталибов томонидан “парту”ни тушунириш учун “фартук” маъносида келтирилган ва унга олим матн тагида яна: “Шайх Сулаймон лугатидаги “парту” кептада яшаган ва ўша ерда ўзининг киммати “Лугати чигатой ва турки усмоний” асарини яратган. Лугат алифбо тартибида тузилган ва унинг “п” товушу билан бошланувчи сўзлар жамланган “fasli po” бўлумида “парту” эмас, балки “партал” сўзи бор ва у: “pertel – pirti, ufak defek esya ve elbise. Eştür veya býügi, partal” – яъни: “партал – устки кийим (пирти), майда-чўйда нарсалар ва либос, ўртача ва ё каттаси, партал”, деб изоҳланган.

Гувоҳи бўлганимиздек, Шайх Сулаймон ҳам “партал” сўзини изоҳлашда “пирти”ни келтиряпти. Мазкур иккана сўзининг ҳам “фартук” эмас, балки “Девону луготит-турк”даги “парту”га алоқадор бўлиши эҳтимоли кўпроқ.

“Девон”даги “парту” сўзи этиологияси хали тадқик этилмаган, бизнингча, у форсий “этак” маъносидаги “бар” ва туркий “кимм” маъносидаги “тўн” сўзлари кўшилиб “бартўн” шаклида яшалган бўлиши эҳтимолга якин, “Девон”да ҳам у “бартў” шаклида кептан, кейинчалик “б” товушу талафаузда “п”га айлануб, сўз охиридаги “н” товушу тушиб қолган бўлиши мумкин.

Алиқисса, ушбу мақолада биз ҳам маъно, ҳам шакл жihatidan дебярли бир хил, амма бирни ўзлашган, иккичинча эса унтутилган қадимий ўз сўзимизни мушоҳада этдик. Бу жиҳозни буғун биз “фартук” ёки тилимизга мослаб “парту” дейишимиз ёки қадимий туркий сўз “парту”ни истеъмолга қайтириб, уни шундай аташимиз мумкин. Менимча, тил мағнанинга нутқи назаридан охиригисини танлаш фойдали, чунки ўз биситимиздаги сўз, ўзганинг сўзини олмадик, қолаверса, мисол учун: “фартук кийб олин”, дейишдан “парту” кийб олинг”, дейиш куляйрок.

Абдувоҳид ҲАЙИТ

ЯНГИ ЛУГАТ

АТАМАЛАР ШАРХИ

СМАРТФОН – телефоннинг мураккаб вазифаларни бажаришга кодир ЭҲМ кисмлари билан жиҳозланган тури. Унинг ёрдамида нафақат кўнгироқ қилиш, балки бошқа кўплаб амалларни бажариш имкони мавжуд.

ПРАНК – ижтимоий тармоқларда оммалашган ҳазил ёки ўйин. Аксар ҳолларда ижтимоий мавзуларда ҳам пранклар тасвирга олинади. Бундай ижтимоий масалаларга қаратилган пранкларда одатда бирор ҳолатга одамларнинг муносабати ўрганилади.

КОЛЛАБОРАЦИЯ – маълум бир кўзланган мақсадга етишмоқ йўлида ҳаракат қилаётган қатнашчиларниң ғоя атрофида бирлашиши ва имкониятлар ҳамоҳанглигидир.

СТОРИС – бир неча лаҳза, онларни фото ёки видеолавча кўришишида омма эътиборига намоиш этиш имконини берувчи ижтимоий тармоқларда мавжуд бўлган бир бўлим. Киска видеолавча ва фотолар жамланмасидан иборат сторис маълум вақт ўтгач автомат равишда тармоқдан ўйқолади.

ҲАЖВ

ДАРВОЗАБОН

Дарвозабон десам, дарров каллангта кечи испанилик Гомес тепган ўн бир метрлик жарима тўлини ўнг оёғи билан қайтарган Неъматов келди, а? Адашдинг. Мен ўзимизни дарвоза устаси ҳақида ҳасратимни ағдармоқчиман. Ҳамма замон ва маконларда бўлгани каби можарони дояси хотинакам бўлди. Нимаймиш, бор-йўги йигима йилини кўйма дарвозамиз модадан қопти, у кишим шу ранги ўчган равотни деб маҳаллада ер чизиб юрганимиш.

“Кенжаойимиз Чамандагулхони сўраб келувчиларни кўзи, аввало, дарвозамизга тушадими? Дарвозанинг ҳайбатига қараб бизни бўйимизни белтиглайдими? Худо билади, қанча ўзини ҳурмат қилганилари қашка эшигингизни кўрибоқ тисасирил кетгандир...”. Бир ҳисобдан, гапи тўғри. Рӯпара кўшиним Рустам туллак бир йилда иккى марта дарвоза алмаштириб, маҳаллана эшиктийи киберди. Ҳурмати шунга яраша тарвакайлади. Кўчада юришини кўрсанги... Гапнинг ёркаги шуки, ўзингдан қолар гап йўқ, хотинакамнинг разыига қарши боромадим. Нега ишшасан, моеов? Бу ёдда Чамандагулхон чап кўлида ойна-ю, ўнгда ўスマчупи билан дарвозонада ўтирган бўлса...

Уни кўй, буни кўй, тилпонда олек деган даллопни топиб, арз-додимни айтдим. Барака топтур, қизгинаним ўスマчупи билан тушадими. Еттидан бирни Хизр деб еттини ўрнинда турган рақами ташлаб төрвордим. Биринчи чакирив жавобсиз қолди. Иккинчиси банд тушди. Ҳай, менга қайтириб сим қоянти-ёв деган яхши гумонда бўлдиди. Хотинни хамири кўпгудай вакт ўтказиб яна тиллон урдим. Уста сархаридор шекилини, кутиш режимидаги хотинни кучласа тушунча илҳақ ўтиргиди. Еттидан бирни... деганларидай, еттини уринища ниҳоят нариги ёқдан аввал курку йўтал, кейин “Ало-о”, деган нидо келди. Ҳўшатиб салом бердим. Ҳол сўрадим. У ёқдан соғун суртилганда силлик товушда “Алҳамдулилах” шукураси янгради. Дарвоза ясад бероласизми, деган тўлури саволимга “Иншаллоҳ” жавобини олдим. Тўй қиляёттандик, ўшанга сал тикилинирок, десам, “Машааллоҳ” дея таскин берди. Тағин кечикиб, уйимиз бедарвоза, тўйимиз отбозор бўл кетмайдими, деб ҳазиллашсам, норози оҳангда “Астагфирулло” раддиясини олдими, бир хаёлним адашиб Муллавали корига тушиб қолдимми деган фикр ҳам йўқ бўлмади. Рӯпарамда ўқловга сунниб турган хотинакамни кўзидағи сўроқ белгисини кўриб, овозимни чиқазиб “Кўз тегмасин, Мулла Ҳуноб, омадинг чопиб қолдиёв, устаканинг шахсан ўзи мени ўйқуб, тиллон қилди. “Окам, набодо травматалўгияда таниш йўқми? Кечакада ядамига томдан тоийб, оёқлари абжаг бўл кетти. Анақисса, ёрдам бервордин”. Анақисса, ундан-бундан сурштириб, ўртага у-бы кимни солиб, қизгини дўхтирни топдим, устаканинг изини ўйқотдим. Кунлар темирлардан түкигланни кипидай бебарака ўтиб кетяпти. Бу ёқда кўчакезар совчилар дарвозасиз ҳовлимизни кўриб, ёқасига туфлаб қочяпти. Хотинакам каминанинг освардан олиб пандавакига солиб, салкан зувала ясад, чўгланган тандирга урвогридан вахоҷатда. Қизгиним ўスマчупи мурасимни четта сурби, тарки дунё қилгандай меҳмонхонадан чиқмай кўйди. Ҳуллас, милисага бериб қидиртирас, ҳалиги уста деган мулойим мушук фирғирлаб бўл чидди. Мендан ташқари дарвоза шинавандларни етмиш етти нафар эканмиз. Ана томоша. Бариб Ҳатсекди одамгарчилик анча ривожланган. Эски дарвозамини Олим сартарошдан юз доллир устасасига жойига қайтириб кўнқайтириб берди. Узим жилвирқозода терисини шилиб, тўй ўスマрангга бўяб ташладим. Кам бўлганинг йўқ, қўшиним Рустам туллак жез тишини кўрсатиб тиржайди. Уям эски дарвозасини бир кўпориб, қайта ўрнатган маддумлардан бўлиб чидди. Ҳуллас, янги дарвоза сартарошнинг ўйдан йўлли келдими, бир ҳафта ичидан Чамандагулхонни баҳти очилиб, Отчопардаги ёнг олди сомсалаз Зикрилла пиёзни кенжага ўлғига боши боғланди. Шошма, заҳартанг бўлган ўйинчидай бунча бетоқатсан? Кўссадан хисса шуки, мана тақлифнома, шанба куни “Ат-туршак” тўйхонасида кутаман. Келмаган – уста қори бўлсин, омин!

Мулла ҲУНОБ

Хусан СОДИҚОВ чизган расм.

ТАРМОҚЛАРДА НИМА ГАП?

САНЪАТДА ЭТИКА
МАСАЛАСИ

Фейсбуқда бир видеодан парча кўриб қолдим. Сергелида уч фарзанди билан ўзини 9-қаватдан ташлаган аёл воқеаси видеофильм килинибди. Парчада айнан ўша болаларни битта-битта деразадан улоқтириш саҳнаси акс этган.

Даҳшат! Санъатда ҳам этика деган нарса бор. Лекин унга тупуриб кўйилиби. Чинакамига ўша ҳолатни тафсилотлари билан айнан саҳналаштиридан максад нима? Максад агар эзгу бўлган деб ишонтироқчи бўлишича, ишонмадим, рости.

Ҳамманинг фикри ҳар хил. Миллион одам тўғри хулоса чиқаргани билан биттаси нотғури хулоса чиқариб шу ишни таракорласа, зўр режиссура, олий даражадаги икрою бошча баҳоналар бир пул бўлади битта бевақт кетган инсон ҳаёти олдида.

Мисол кептираман.

Италияда ёш, чиройли қиз черковнинг абортни қоралашига ва жамиятга алоҳида шахслар томонидан ситам ўтказилишига норозилик сифатидаги ўзини деразадан ташлайди. У сўнгги йўлга дабдаба билан кузатилади. Бу ТВда намоиш этилади. Шундун кейин италиялик қизчалар ўртасида

биноларнинг деразасидан ва томдан ташлаб ўзини ўлдириш кўпаяди. Бу “кора серия”ни тўхтатиш учун давлат барча қораларни синаб кўради. Аммо самара бермайди.

Кунлардан бирида ўзини ўлдиришга ҳаракат қилган қизлардан бири ўлмай қолади. Ундан нега бундай қипаганини сўрашганда, қизча: “Ахир, кўмиш маросимлари қандай чиройли”, дейди!

Яни ўз жонига қасд қилиши ортича тафсилотлар билан намоиш қилиш беийтиҳеб унинг романтизациясига олиб келиши, кимлардадир хавас уйгони қолиши мумкин. Муаммонинг илдизларини мұхокама қилиш керак, албатта, Бироқ даҳшат тафсилотларни эланланаштириш хавфли.

Қолаверса, ўша оила аъзолари, мархумларнинг яқинлари ҳақида ҳам ўйлаш керак – инсонийлик нутқати назаридан. Даҳшатини айнан саҳналаштириб инсонларни яна ўша дақиқаларни яшаб ўтиша мажбур қилиши, мажруҳ қалбига озор етказиш – бу ваҳшийлик-ку! Санъат ўзини ўзи тозалаши керак. Этика керак, мактаб керак.

Шаҳноза СОАТОВА
Фейсбуқ

Jadid
адаби, илми-мағриб ва иттифоқиётлик газета

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН
ЁЎУЧИЛАР УЮШМАСИ

РЕСПУБЛИКА МАЊАВИЯТ
ВА МА҆РИФАТ МА҆РКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

МИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ
ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ
ВА РИВОЖЛАНТИРИШ
ЖАМОАТ ФОНДИ

“ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ”
ЖАМОАТ ФОНДИ

Бош муҳаррир:
Иқбод Мирзо

Бош муҳаррирнинг
бираччи ўринбосари:
Ҳумоён Ақбаров

Масъул котиб:
Шуҳрат Азизов

Навбатчи муҳаррир:
Дилмурад Дўстбеков

Саҳифаловчилар:
Эркин Ёѓгоров
Нигора Тошева

Таҳририягта юорилган
мақолалар муваллифа
қайтарилимай ва улар
юзасидан изоҳ берилмайди.

Газета